Het Sesde Boeck

Voor - Reden.

AEnghesien ick alderleye compositien diemen tot den overkomende noot in de Apotheken bewaert, eē groot deel die hedendaeghs in't gebruyck zijn, beschreven hebbe, op de welcke lettende, den leerenden Apotheker, alle andere compositien lichtelijck sal nae maken. Nu dan in dit sesde Boeck en resteert ons anders niet, dan de Theriaca, Methridatium, ende Confectio hyacinthorum te beschrijven, het welcke ick bysonder, ende buyten ordre hebbe willē doen, en met veleby-voeghselen versieren, door dien dese dry, als Coninghinnen boven alle andere medicijnen, mogen en moeten ghepresen worden, van welcke dry den Triakel met recht de eerste plaetse heeft, ende is de edelste ende traeyste inventie van de gheheele Apothekerye, in de welcke het Viper-vleesch voor Vehiculum, dat is, als voor een wagenken dient, om alle de by-ghevoeghde medicamenten, die ghift verdrijven, tot het herte toe te voeren, ende daer wesende, om alle ghift van daer te drijven, het welcke men met de dagelijcksche ervarentheydt bevint dus te wesen, wat dat de Triakel-haters daer teghen oock uyt rasen. Het is voorwaer een stoudt bestaen gheweest yemandt Viper-vleesch in te gheven, daer men siet dat alle menschen, die van de Vipers ghebeten worden, noodtsakelijck moeten sterven, ten zy het lidt af-ghesneden wordt, ofte met alder vlijtigheydt eenighe stercke gift-drijvende remedien daer toe worden gebruyckt, door dien

het venijn des Vipers terstondt naer het herte loopt; maer door de ervarentheydt heeft men bevonden dat het venijn maer is gelegen in het hooft, steert en ingewant, en niet in het vleesch, het welcke in Italien sonder eenigh byvoeghsel op den rooster ghebraden zijnde, teghen verscheyden sieckten wordt in ghegheven. Mithridaet is den Vader van de Triakel (door dien de Triakel uyt, ende na den Mithridaet ghemaeckt is) eerst ghevonden door Mithridates Koningh van Pontien, die de selve alle daghen was ghewoon in te nemen, om hem van het gift te bevrijden, het welcke hem soo wel bevrijdt heeft, dat hy 't venijn innemende, zijnde van de Romeynen gevanghen, dat het selve hem (hoe wel teghen sijnen danck) niet en heeft konnen wereken. Mithridaet heeft alle de krachten des Triakels; maer om datter veel stercker saken by den Triakel zijn ghedaen, werckt hy veel stercker: om dat nochtans in de Triakel meer Opium komt, wort de Mithridaet meer geacht in de vochtige sieckten des hoofts dan de Triakel.

Confectie van Hyacinthen hebb' ick hier by ghevoeght, soo om dat het een kostelijcke ende seer goede compositie is, als om dat sy de Peste verjaeght, ende de menschen daer van bevrijdt, als de Triakel doet.

Theriac-

Theriaca Andromachi Senioris ex Carmine ejusdem elegiaco translata.

℞ Trochiscorum scilliticorum ℔ ß. Trochiscorum de vipera, Piperis longi, Opii thebaici, Magmatis hedychroi ana ℥ iij. Rosarum rubrarum, Iridis illiricæ, Succi glycirrhizæ, Seminis buniadis, id est napi oblongii, Scordii, Opobalsami, Cinamomi, Agarici ana ℥ j. ß. Myrrhæ, Costi, Croci orientalis, Cassiæ ligneæ veræ, Nardi indicæ, Schœnanthi, Thuris, Masculi, Piperis albi, Piperis nigri, Foliorum dictamni cretici cum floribus, Comarum marrubii, Rhabarbari electi, Stœchadis arabicæ, Petroselini macedonici, Calaminthæ montanæ, Terebinthinæ cypriæ, Zingiberis albi, Radicum pentaphylli ana ʒ vj. Polii montani cretici, Chamepitios, Styracis calamitæ, Radicum meû, Amomi vel succedanei ejus nardi celticæ, Terræ lemniæ sigillatæ, Phu pontici, Chamædryos, Folii aut succedanei ejus, Calchitidis costæ, Radicum gentianæ, Anisi, Succi hypocistidis, Carpobalsami aut succedanei ejus, Gummi arabici splendidi, Seminis fœniculi, Cardamomi minoris, Seminis seseleos, Succi acaciæ, Seminis thlaspios, Comarum hyperici, Ammeos, Acori hac plurimi addunt, Sagapeni ana ʒ iiij. Castorei, Aristolochiæ tenuis, Seminis dauci, Bitumini judaici, Opopanacis, Florum centaurei minoris, Galbani ana ʒ ij. Mellis despumati triplum, id est ℔ xiiij. ℥ iiij. ß. Vini falerni quantum succis, & liquoribus solvendis sat est.

Triae

Triakel van Andromachus de Oude, in Grieckſche verſſen beſchreven ende in Neder-duytſche na-ghevolght.

SOo ghy Triakel maeckt van oudt ſoo ſeer verheven,
Volght 't welck *Andromachus* in Grieckx verſſ' heeft beſchreven.
Neemt Scilla Zee-ajuyn met deegh rontom bekleet,
Doorbackt hem mo: we ſacht in eenen oven heet:
Weert met een houte mes ſijn hert' en buyte-ſchellen;
In een mortier van ſteen doorſtoot hem all' ſijn vellen:
Voeght daer toe tot een pondt, acht oncen terven blom,
Maeckt daer Trochiſcen van, doordrooghtſe wel rontom.
Neemt dan de waegh in d' handt, en werpt in een der ſchalen,
Een halt pont, d' ander moet de ſcille doen neêrdalen.
De helft van dit ghewicht gheeft aen het *Viper-vleeſch*;
Met zout, dill' ende broodt bereyt wel na den eeſch,
Langh Peper even veel, en ſoo veel inſghelijcke
Van 't ſwart ſap vanden heul van het Thebaenſche rijcke.
Trochiſcen die men noemt, in't Grieck, liet van ghefickt
Moet ghy dus inſgelijcks oock geven 't ſelt ghevvicht
De vvitte treos met reuck der Violetten,
Sult ghy halt dit ghevvicht' tvvaelf dragmen daer by ſetten:
Met haer de roode Roos gedrooght, 't geel afghevveert;
Dat het Calyshout-ſap hier oock niet en ontbeert,
Het Raepzaet, vvelcke men Naveeuſen gheeft de name,
Is dienſtelijck, en in het ſelf ghevvicht bequame,
Dus oock het Water-loock, de ſodtſche ballem-traen
Die is ſchier boven al hier vveerdigh by ghedaen:
Weeght met de ſelve ſchael de rieckende Caneele,
En maeckt Agaricum met haer ghelijck van deele.
Verandert vveer 't gevvicht, gheeft Myrrhe, Coſtus ſoet,
Alſoo oock het Saffraen, het vvelcke lacchen doet,

Ses

Ses dragmen in de waegh : wilt Casi' schorsse gheven,
En Nardus celtica 't ghewichte nu beschreven,
Soo oock het Kemel-hoy, d'eer van Araber landt,
Wit en swart Peper oock, het welck de tonghe brandt.
Des wieroocks wittigheydt wacht u van te vergheten,
Dictamnum, 't welck gheneest van het Serpent gheebten,
Wilt oock Rhaponticum en Stœchas daer by doen,
Malrouwe insghelijcks van verrouwe zee-groen.
Ghy Peterselie ghy die wast in de steenen,
Ghy Berghmunt insgelijcx, wilt hier u kracht verleenen,
Gheeft oock u kleefghetraen, ô vetten Termentijn!
Uw wortel insghelijcks moet hier ô Vijf bladt zijn,
Ghy Gyriber sult nu dese rote staken.
Maer Polium ghy sult weerom een nieuwe maken,
Met u den legen pijn, Veldt-cyperes ghenaemt,
Amomum kleyn ghedruyft, de Nardus wijt befaemt,
In het Celtycx gheweft, de Styrax soete Gomme,
En Meon't heet ghewas dat het hier oock by kome;
Soo oock de kleyne eyck, en het Pontische Rhu,
Dat Lemnos vette aerd hier oock bykom' als nu:
Het Malabathri bladt sult ghy hier oock by ming'len;
Calchitis wat ghebrandt, de Gentiaen die ting'len,
Door bitterheydt de tongh, dat d'Arabische Gomm',
En Hypochistis-sap hier van ghelijck by kom',
En uwe kleyne vrucht, ô Balsem hoogh ghepresen,
Anijs en Seselis moet oock by 't selve welen,
Het Cardamomi-zaedt en Venckel wel bekent,
Dat het Acaci sap hier oock sijn krachten send',
Soo oock het Thlaspi-zaedt: Hypericum vol gaten,
Het Ammi, Sagapeen mooght ghy niet achterlaten,
En gheven yder een maer recht vier dragmen swaer,
Castoreum volght eerst met half ghewicht daer naer,
De Oosterlucie, het droogh en swart peck mede,
't Welck van Gomorrha komt, voortijdts die boose stede:
Dat Dauci witte zaedt hier oock nu kome by,
En Panax vette sap, al rieckt het al wat vry,

Dat

Dat hondert gulden-blom, en Galbanum de kroone
Zy van dit eel ghemaeckt, het welck hier staet ten toone,
't Welck ghy doormenglen sult met honigh en met vvijn,
Soo veel als 't noodigh is, en na de konst mach zijn.

Van de name ende oorspronck des Triakels, ende vvie de selve eerst ghemaeckt heeft.

ANdromachus ghebozen van Creten / eerste ende Opper-Medicijn-meester van den Roomschen Keyser Nero, heeft eerst den Triakel ghemaeckt / de welcke hy in 't Griecks *Galenen* heeft ghenoemt / dat is / rust aenbrengende op dat de geene die van de Peste besmet / ofte van de Serpenten gebeten waren / tot ruste en ghesonthept brachte. Daer na is sy van andere Theriaca ghenoemt / volghende den Griecksschen Poeet Nicander, die alle ghift-wederstaende medicament Theriaca noemt / ghelijck oock Galenus doet / die Hoock noemt Triakel der Armen. De andere brenghen dit woordt Theriaca van het Griecks *apotou thyrion*, dat is van het alderselste dier *echidny*, 't welck Vipela ghesept is / soo veele als Vivipara, om dat sy hare Jonghen levendigh ter Wereld brenght / ghelijck gherupght Aristoteles cap. ultimo, libro quinto animalium. De maniere om de selve te maecken / heeft Andromachus in Griecksche versen beschreven de welcke hy genomen heeft uyt de Met hridact sommige medicamenten veranderende in welcker plaetse hy andere heeft gestelt tegen de beten der venijnige dieren meer bequaem, hondert en veertigh Jaren nae dat de Methridact ghevonden was. Andromachus sijn Sone heeft daer by

gebracht

geboeght Cancel/ Agaricus en Acorus, en verandert somwijlen het ghewichte / ende daer de Vader in de tweede oorden langhe Peper voor schrijft / schrijft Damocrates zwarte Peper / ende ter contrarie in alle andere comen sy over een. Wy hebben liever ghevolght de descriptie des Vaders / die de selve in versen beschreven heeft / dan des Soons / die de selve in gheen Vicht en heeft ghestelt / in welcke veel lichten fauten konnen ghescheiden.

Waerom men meer Vleesch van Viperen als van andere Serpenten moet ghebruycken.

WOrt verandt woort ten eersten dat het venijn van andere Serpenten het gheheel lichaem door verspreyt is / te weten in't hooft / steert vettighept / inghewant en vleesch / maer niet in de Viper, de welcke haer venijn in het hooft / steert / vettighept en ingewant maer en heeft en besluyt / de welcke wech gheworpen worden: daer en-boven soo verre daer eenigh venijn in het vleesch over bleve / wort de selve met wat zout en Dille / het welcke het venijn wederstaet / gekoockt. Ten tweeden / om dat het Viper-vleesch min verdorventheydt verorsaeckt en uytdroogentheyt voortbrenght / gelijck als Galenus op veele plaetsen betuyght. Ten derden om datter geen geslachte van Serpenten en worde bevonden / wiens venijn soo haest na het herte loopt / en dat selmet als de Viper, in wiens vleesch / al is het sake dat men dat kokende het venijn weert / soo daer eenig noch over gebleven ware / de selve en voorige qualitept en hoedanighept nochtans in blijft / daerom wort

het

het by de venijn-drijvende Triakel soo seer niet by ghedaen / als een basis ofte fondament; maer oock als een Vehiculum, ofte wagenken / op dat het volghende sijne nature naer het herte loopende / nu niet meer het fenijn / het welcke gheweert is / maer de venijn-drijvende medicijne / in plaetse des selfs / daer by ghedaen / soude toe-voeren.

Verklaringe hoe ende waerom yder bovengeschreven medicament in de Triakel wordt ghemenghelt, ende by ghedaen.

HEt fondament des Triakels is het Vipervleesch, ofte wel de Trochiscen daer van ghemaeckt: wiens venijn-drijvende kracht wordt vermeerdert door de Trochiscen van Scilla ende Hedychroi: Item / door de Peper / Scordium, Castoreum en Agaricus, die hier niet als purgerende / maer als gift-drijvende wordt by-ghevoeght (soo Galenus, en Dioscorides ghetuygen) soo oock Pentaphyllon, Sinapi. Thlaspi, Terra sigillata.

Alle de aromatijcke ende welrieckende saecken zijn daer by ghevoeght om te doorsnijden / ende te verdunnen de grove materien / ende om te verstercken het inghewant / door hunne lichte ende soete t' samen-treckinghe: dese zijn Nardus indica, en Celtica, Zingiber, Schœnanthum, Folium iudum, Meum, Acorus, Amomum, Iris, Styrax, Stœchas, Rhabarbarum, Prassium, Valeriana, Opobalsamum vel succedaneum ejus, Myrrha, Thus, Galbanum, Sagapenum, Opopanax, Styrax, Terebinthina, &c. vaghen af / ende versachten de hardigheydt (soo daer eenige is) des ingewants. De dunnigheydt

heydt ende de drooghte der voorschreven benemen de Roose / het Calps-hout-sap / Acacia, Hypochistis Gummi Arabicum. De Opium matight de hitte / ende / belet dat de krachten niet haest en verblieghen / op datter veele qualiteyten malkanderen bevechtende / ende onder eickander werckende / een gift-drijvende medicament daer uyt soude spruyten / haer schadelijck ende slaep-makende kracht wordt verbeteert / door Castoreum, Crocus, en Myrrha. De zaden worden daer by ghemenghelt om te verteeren de windighe materie / ende wederstandt te doen aen het senijn / de welcke sy door de urine af-jaghen. De Wijn wordt daer by gemengelt / op dat sy de kracht des Basis, en alle andere senijn drijvende medicamenten tot het herte soude voeren / welcke senijnen door eene bysondere ende verholen kracht veel meer het herte / dan eenighe andere deelen bevechten. Een Honigh wort daer by ghemenghelt om af te vaghen / ende de krachten van alle andere te vermeerderen tot de forme / ende bewaernisse des selfs.

Van de *Antibalomema*, *Succedanea*, ofte *quid pro quo* die men bedwonghen is in den Triakel te ghebruycken.

DOor dien datmen alle Drooghen tot den Triakel dienende / niet en vinde / niet en kent / te out zijn / ofte verstorben / ofte wel niet t' eenemael over een en komen met de teekenen / met de welcke de Onderlinghen die beschreven hebben / soo zijn wy bedwonghen andere in plaetse te stellen / gheheel ofte bykans van aerdt / kracht ende werckinghe met de selve over een komende.

In den eersten / wy sijn onvoorsien van de waerachtighe Joodtsche Balsem door dien den Turcksschen Keyser die niet en laet uytgaen ende alleene voor hem houdt / ofte soo andere seghen / om dat de plante aldaer is vergaen. In plaetse van de selve stelt Cordus Olie van Giroffe-naghels / ende in sijne Succedaneis Myrrham stacten, ghelijck oock Rondeletius doet. Bauderon stelt Olie van Giroffenagels Myrrham stacten, ofte Olie van Muscaten: maer Thomas Erastus, Weckerus, Maranta, Dispensatorium Augustanum stellen al ghelijck Oleum nucis moschatæ, welckers sententie ick toestemme / mits sy met den balsem in den tweeden graet heet is en drooge / en over een komt / daer de Olie van Giroffenagels de selve een graet overwint / ende vervolgens behoorde sy onbequaem geacht te worden. Dispensatorium Romanum stemt oock de Olie van muscaten toe / of in plaetse Olie van Citroen-zaet / ofte West-Indischen balsem / welcke balsem Stephanus Sprengerus, ende Clusius seghen / dat men behoorde in de plaetse vande waerachtighe Balsem te ghebruycken / mits sy de selve in krachten aldernaest komt / ende seght aldus: In nieu Spagnien vindt men een seer krachtighen Traen / naer de gelijckenisse van de waerachtighe balsem / dese wordt op twee verscheyden manieren vergadert: d'eerste is taey witachtigh / van grooter krachten ende weerden / dan men vindtse soo weynigh / datmense niet veele in andere landen versendt: de ander is bruynroot / ofte wat zwartachtigh / seer lieffelijck van reuck / scherp van smaeck / ende wat bitterachtigh / t'samen treckende / warm / ende drooghh in den tweeden graedt / als de waer-

achtighe

achtighe Balsem / ende voorwaer dese mach in plaetse van de waerachtighe Balsem gebruyckt worden. Die van Oostenrijck / veele in Italien / ende oock sommighe in Nederlandt ghebruycken seer wel Balsamum Petri de Ebano, alias Aponensis. Ick om een pegelijck te voldoen / neme een deel witte Indiaensche Balsem / een deel roode Balsem / ende een deel Olie van Note-muscaten / ende voor den balsem in de Trochisci hedychroi, Oleum Gariophyllorum.

Schœnanthum is eygentlijck ghesept de bloeme van Iuncus odoratus, maer door dien de bloeme van subtijlder deelen is / ende hier commende alle sijne reuck verloren heeft / ende het Iuncus selve Schœnanthum wordt ghenoemt / wordt met recht de selve bloemen verworpen / ende de Iuncus als Schœnanthum gebruyckt / de welcke vol reuck is / ende selve lange bewaert.

Rhaponticum. Mengesien datter veel twijffelen / oft het gene dat men voor Rhaponticum ghebruyckt / oock het waerachtigh Rhaponticum is / ende datter seer veel Rhabarbarum, ende niet Rhaponticum lesen / ende de selve ghemeynelijck maer een voose wortelen is / ende boven dien veele geapprobeerde Doctoren seggen dat het beyde maer eene plante en is / verschillende maer van ghewesse / Clusius, Dodoneus, ende Lobel getuygen / seggende dat sy den name ontfanght van't Landtschap / daer sy wast / Ponticum van Pontus, Barbarum van Barbaria, Ravec seni van China, anders Sina ofte Sena, soo segge ick dat het beter is te ghebruycken Rhaponticum dan Rhabarbarum, door dien de selve t' eenemael versch / ende vol van krachten tot ons komt.

Te Brugghe Cicoreye ghezaept / brenght wortelen voort als Pastinakels / te Gent ghezaept / zijn sy heel kleyn en dun / daerom nochtans en laet het niet de selve wortel te wesen / hebbende beyde de selve krachten. Amomum. Van de Amomum schrijft Cordus aldus Amomum is soo onbekent / dat men hedensdaeghs met goede redenen den Acorus daer voor ghebruycht / nae de leeringhe van Galenus, liever dan andere dinghen / die voor Amomum t'onrecht ghehouden worden ; want Amomum officinarum wordt voor Sion Dioscoridis ghehouden. Cordus, Rondeletius, Bauderon stellen van ghelijcken Acorum verum, alsoo oock Eraltus, Weckerus, ende Maranta, Galangam majorem, die Stephanus Sprengerus, ende meer andere segghen te wesen de waerachtige Acorus, welcker sententie ick volghe / dies te meer om dat Calamus aromaticus, de welcke van veele ghesubstineert wordt / komt in de Triakel onder de name van Acorus.

Nardus, Celtica, Rondeletius, Weckerus, Clusius, ende meer andere segghen / dat men maer alleen de wortelen van Nardus moet ghebruycken / als begaeft zijnde met meerder reucke / smake / ende verbolghens met meerder kracht ; maer Clusius schrijft dat Galenus alleen de bloeme ghebruyckte ; maer die de geele ende roste bladerkens voor bloemen ghebruycken / sijn seer verdoolt / want het zijn de bladeren / en niet de bloemen / die bleeck zijn. Die de wortelen met hunne schelferinghe / ende kaf beset / ghebruycken / en zijn niet te verontschuldighen.

Folium sive Malabathrum, aengesien datter sulck een groote twist is onder de oude Schrijvers

bers van het Folium, d'een seggende dat het selve wast in de poelen/ende d'andere op de boomen/ d'eene de stiltigheydt des selfs prijsende/en d'ander ten hooghsten mispriisende / soo is het gheraetsamer het waerachtigh Succedaneum in plaetse te ghebruycken; niet teghenstaende dat men de selve bladeren by de Droogisten genoegh te koop vindt / maer sy zijn oudt verstorven / ende sonder smake daer het waerachtigh Malabathrum moet van smake lieffelijck zijn als een Caneel / ghelijck ick t'ander tijde t'Antwerpen hebbe ghepraeft / het welck 20. Jaren oudt wesende / noch eene lieffelijcke smaecke hadde behouden. Dus dan naer het ghemeyn Nederlandts gebruyck/ is't veel beter te ghebruycken Macis & spicæ celticæ ana partes æquales, dan dat valsch ende verstorven Malabathrum, van dese opinie is Rondeletius, en Sprengerus. Cordus begeert op eene plaetse Spicam tam celticam, quam Indicam, op d'ander plaetse Macis alleene. Erastus ende Clusius nemen Spicam celticam, als oock Weckerus, maer vermeerdert het gewichte een derde deel. Dispensatorium Augustanum neemt Macis & Caryophylorum ana partes æquales, volght de sententie die u belieft.

Voor Carpobalsamum nemen alle Autheuren / weynigh uytghenomen/ Cubebes; want dat in de Apothekerye voor Carpobalsamum t'onrecht ghebruyckt wordt / seydt Clusius, en is gheen bricht van balsem-boom / maer men weet niet van wat ghewas dat het komt/ dan midts dien dat het meest beschimmelt/ sonder kracht ende reuck is / en behoorde men gheensins voor Carpobalsamum te gebruycken / maer de Cubeben in hare plaetse. Het waerachtigh

Carpobalsamum is gout-geel / vol / grof / ghewichtigh bijtende van smaeck / heet in den mondt / hebbende een weynigh den reuck van balsem

Marum. Die gheene Marum en hebben / de welcke nochtans hier te Landt in de Hoven der Ticf hebbers is te vinden / ende als noch in mijnen Hof hebbe / ober de 24 Jaren van zaedt uyt Spagnien komende / ghezaeydt / is t' eenemael ghelijck den Thymus, maer grooter van bladeren / moghen Folia dictam cretici in plaetse nemen.

Wat dat Alpalathum is / kan men nauwelijcks weten / nochte het en wordt by ons niet ghebzocht / dat men neemt in plaetse des selfs Semen agnicasti, ofte Sancalum citrinum.

Voor Xylobalsamum wordt ghenomen Lignum aloës, want Xylobalsamum officinarum is anders niet / soo Clusius ghetuyght / dan scheutkens van Mastix-boom.

Orobus, soo Dodoneus seght / is noch ter tijdt onbekent / maer meest alle de nieuwe Kruyt-beschrijvers ghelooven dat het Ervum is / t' welck de Italianen Mocho noemen / ende van ons voor tamme Ciceren beschreven is / ende van sommighe voor het oprecht ghehouden / maer zijn verre van de waerheydt / en seer bedrogen: want hoe luttel de tamme Ciceren met het oprecht Ervum ober een komen / kan uyt beyder beschrijvinghe klaer genoegh blijcken / dan met het oprecht Ervum, ofte Orobus, schijnt het Ervum ofte Orobus silvestris aldermeest ghelijckenisse te hebben / het welcke heeft ront / hart / zwart ende blinckende zaedt / doch en is oock het waerachtigh Orobus niet: daerom ick neme de ghemeyne Ciceren / want wat wy in dese

groote

groote onseeckerheydt maken sullen / en kan ick nauwelijck bespeuren. Cordus en roert daer niet van; Dispensatorium Augustanum seght / dat men Pulvis radicum dictamni albi, dat is Fraxinellæ soude nemen. Sommighe segghen dat men de roode Orobus soude ghebruycken; Bauderon verwerpt die / ende seght dat men de witte Orobus moet nemen / 't selve seght Dispensatorium Londinense, oft in plaetse van die de roode Cicers. Sommighe nemen ghemeyne Vitsen / andere kruymen van Witte-broodt. Wat voor sententie ghy volght / hebt Autheuren voor u. Wilt ghy Dodoneum volghen / nemende den wilden Orobus met het zwardt zaedt / sult wel doen / door dien de selve met de teekenen van De Ouders beschreven / meest over een komt.

Hoemen alle Simplicia tot de Triakel dienende, sal bereyden.

EErst voor al sult ghy maecken versche Trochiscen de vipera uyt Italien te bekomen; want al hoe wel Galenus seght / dat sy wel vier jaer goet blijven / als sy met toesicht opgesloten worden: soo is het nochtans beter / de selve soo versch te ghebruycken als men kan bekomen. De Trochisci scillitici sult ghy in ofte ontrent de Hondts-daghen maken / naer de maniere die ick in 't maken der selve / beschreven hebbe / de welcke aldus ghemaeckt zijnde / ende heel dunne / en sullen soo veel tijdt / als veele schrijven / tot het drooghen niet van doen hebben. De Trochisci hedychroi moeten oock in tijdts ghemaeckt / ende in de schaduwe ghedrooght worden. Den Agaricus om die sneeu-wit te hebben / sult ghy in den winter / soo ick in hare beschrijvinghe gheseyt hebbe / Trochiskeren, ende

heel droogh zijnde / tot des maeckens tijdt opsluyten. Alle wortelen sult ghy in hunne tijdt uyt der aerde doen/ ende het herte uyt-weeren / behalven die gheen herte en hebben / als Acorus, &c. wasschen / suyveren / ende wel drooghen de Radices pentaphylli; na dat het herte uyt is / sult ghy het zwart boven af-schrabben / de welcke ghedrooght zijnde / sullen haer als een Caneel vertoonen. Alle kruyden sult ghy plucken als sy staen in hare bloemen / de opperste bloemkens met de bladerkens sult ghy suyverlijck af plucken / ende in de schaduwe drooghen. De Roosen sult ghy af-plucken / staende in hunne knoppen / ende onder het geel af-snijden. De bloemkens van Hypericum (ist dat ghy het zaedt niet en neemt / het welcke veele voor beter houden / ende dies te meer / om dat veele Autheurs hebben fructus hyperici) sult ghy insghelijcks noch knoopkens wesende / af-plucken / ende al het groen af-weeren; maer de bloemkens van Centaureum moghen wel heel open wesen. Alderlepe zaden sult ghy suyver verlesen / de steelkens weeren / ende alle het welcke vreemt is / daer uyt soecken; want Triakel als Koninghinne van de Apothekerye / en leydt niet vreemts ofte onreyns. Alle Gummata sult ghy nemen in Guttis, maer soo u de Storax in guttis te duer valt / (want om hare duerte maeckt sy den Triakel op het pondt duerder / waerom sy soo meer verbalschinghe is onderworpen / want mengelen daer Benzoin in guttis onder) neemt van den besten ghemeynen Storax, stampt die grof / en doet die in eenen nieuwen canebaschen doeck / hanght dan de selve boven de dampen van siedende water / ende als hy door warm is / perst

Storax uytperssen.

de selve

de selve in een persse / met heete plaeten / wel sterck uyt / en daer sal een schoone klare Storax uyt-vloeyen / welcke sommighe soo goet als Storax in guttis houden. Op dese maniere wordt Oleum nucis muscatæ oock geperst. Alle sappen moeten heel suyver zijn / soo sy dat niet en zijn / moet het ghewichte der selve vermeerderen. Ick weghe ghemeynelijck de vuyligheydt / die van den Opium in den doeck blijft / ende doen daer soo veel andere by / te weten een dragma tot een once. Den Honigh moet heel wit ende schoon zijn / ende wel geschuymt / den Franschen is beter dan de Nederlantsche.

De Wijn om de sappen te smilten / moet Malvesye wesen / ofte kondt ghy die niet bekomen / eenighe andere goede ende stercke Wijn.

Maniere om alle Ingredienten des Triakels bequamelijck te stampen ende te menghelen.

IN den eersten neemt den Schœnanthum, ende stampt die bysonder t'eenemael plat / sult die dan lichtelijck met de schare konnen doorsnijden / doet dan daer by de Spicanardi van alle aerde ghesuyvert / ende oock kleyn doorgesneden / ende eens gezift hebbende / doet daer by alle de wortelen oock kleyn doorghesneden / ende het Semen thlaspi, die tot een grof poeyer ghebrocht zijnde / doet daer by wat vande Trochiscen, kruydt ende zaedt / ende een stuckken Gomme / ende stampt het t'samen tot dat het tijdt is van ziften / ende zift het door eene fijne cordiale teems: stampt het overblijffsel wederom / tot dat het twee ofte dry keeren ghezift is. Doet dan in den mortier den Stœchas, van 't

binnenste steelken ghesuyvert / ende stampt die selve langen tijdt bysonder / tot dat sy in poeder is / ofte anders sy soude u in 't zisten daer na spel leveren / tot poeyer zijnde / doet daer by Caneel / Cassia lignea, ende stampt het dus t' samen tot een groof poeyer / doet dan daer by / 't welcke voorzen niet door en is ghepasseert / ende stampt tot dat het tijdt is van zisten / tot verschepden keeren / de meestendeel door ghepasseert zijnde / doet daer wederom een deel Trochiscen, kruydt / zaedt / ende wat Gomme by / want om de groothepdt der compositie, en kan het niet al t' samen in den mortier komen. Soo het poeyer door de Gomme komt aen den mortier te hanghen / doet daer na meer zaden by / die het zijn / ende het aenhangen belettten / soo het te seer stuyft / doet daer insghelijcks meer zaedt by / soo het te bochtigh / ofte te vet is / doet daer Agaricus, ofte meer droogh kruyden by. Continueert dit aldus tot het laetste toe / tot dat het altemael tot twee keeren toe / door den teems is ghepasseert. Het Saffraen gedrooght zijnde / wordt bysonder gestampt / ende doorgesift zijnde / onder het ander wel doormengelt. Bitumen Iudaicum en Terra lemnia worden met het bovenschreven oock gestampt. Dit al ghedaen zijnde / smilt den Opium in een aerde panneken / ofte in een kopere wel vertint / de welcke daegh te voorzen in ghenoeghsame quantitept Malvesye / ofte andere welrieckende sterckte Wijn te weycke heeft ghestaen: als sy t' eenemael gesmolten is / passeert die door een nieuwen Canevaschen doeck / ende bewaert dan de selve tot de menghelinghe. Smilt dan van ghelijcken het Calys-hout-sap. Succus hypocistidis, Acaciæ, ende Gomme van

Ara-

Arabien / de welcke oock daeghs te voozen/ als den Opium, in Malvesepe t' samen te wercke hebben gestaen/ gesmolten/ ende gepasseert zijnde / bewaert de selve oock tot den tijdt der mengelinghe. Neemt dan den witten Honigh / doet die in een Becken / ende giet daer wat Malvesepe by / laetse t' eenemael op komen / ende een walleken twee ofte drij op-zieden op klaer brandende vier van 't vier gedaen zijnde / laet die wat koelen / neemt dan al het schuym af/ ende weeght vanden gheschuymden Honigh u behoorelijck ghewichte / van het welcke ghy een pondt ofte twee sult gieten in een groot ende breet becken / ofte in een groote steene oft koper mortier/ roert dit om met een ronde effen stock/ ofte stamper / ende begint daer allencxkens u poeyeren in te mengelen gedurighlijck omroerende / op datter geene klonteren in en blijven / dit wel doormengelt wesende / giet daer wederom wat honigh in/ dan wat poeyeren/ dan wat van de ghesmolten sappen ende Opium, altijdt dus overhant/ tot het eynde toe. Soo ghy gheperste Storax ghebruyckt ende de selve niet met en hebt gestampt onder de poeyeren / moet oock ontrent het beginsel ghemengelt worden; maer in de selve te menghelen moet ghy groot acht nemen / ofte soudt u seer lichtbedroghen binden: smilt dan de selve in een kleyn panneken op een kleyn vierken / gesmolten zijnde / menghelt daer terstont onder den Terpentijn / ende heel warm zijnde mengelt die in de composicie, de Olie van Nooten muscaten / sult ghy heel heet / ende ghesmolten zijnde / daer oock onder menghelen. Soo ghy zwarte Balsem daer in ghebruyckt / soo sy bloeyende ende dun is / ist niet van noode te warmen/ anders doet de

selve

selve in de ghesmolten Olie van Muscaten / de witte balsem om hare hardighendt wille laet haer stampen met alle de reste. Alles wel doormengelt wesende mengelt daer in de gebrande Calchitis eerstmael fijn ghestampt / ende daer na met Malbesepe ghemenghelt / welcke kleyne quantiteyt de geheele Triakel sal swert maken / soo sy nochtans behoorelijck ghebrandt is / het welcke aldus ghschiedt.

Neemt een deel schoone Roomsche / ofte Hongersche Vitriol, doet de selve in een smilt-kroes / ende stellende op het vier / laetse t'eenemael smilten / ende met bobbelen op komen / neemt dan den smilt-kroes van't vier / ende laet het Vitriolum wat nedersincken / giet dan de bobbelen / ende 't welcke schuymachtigh is / boven af / hebbende het coleur van Prasium, tusschen zee-groen ende asschen coleur / wacht u boven al wel dat het niet te veele en ziedt / want de Vitriol soude geel worden / en gantsch u Triakel geel maecken / laet ghy die noch langher koocken / sal roste worden / ende gantsch u Triakel root maecken ; want sulcke Triakel hebbe by verscheyde Apothekers ghevonden / waer van dit de eenighe reden is. Als het nu al ghemengelt is / roert het noch wel een ure gedurighlijcke omme / op dat alles te beter sich magh doormenghelen / ende fermenteren. Dese roeringhe soude moeten in de Sonne ghschieden / als sommighe schrijven. Doet dan den Triakel in sijne pot / maer datter een derde deel ydel blijve / op dat sy te beter magh opgaen / sonder oberloopen / ende alle daghe twee ofte drymael seven daghen lanck / omgheroert magh worden. Daer na sult ghy de selve alle weecke eens wel omroeren / twee maenden

den lanck geduerende/ maer stelt de selve op een warme plaetse / op dat sy te beter mach fermenteren / daerom is't goedt in't heetste des Somers die te maken. De Ouders lieten de selve noch langer fermenteren / maer de reden van dese lange fermentatie / was de menichte des Wijns die sy daer in deden: hedendaeghs en wordt daer soo veel Wijn niet in gedaen/ op dat men de selve te eer soude moghen ghebruycken: ghefermenteert zijnde stelt de selve in een koele plaetse / op dat sy hare krachten te langher by een mach behouden,

Verscheyden krachten der jonghe ende oude Triakel, soo oock de hindernissen, die de selve vervorsaeckt, als sy sonder bescheydentheyt vvorsinghenomen, in de Neder-duytsche verssen tot verlichtinghe ghestelt.

ALs Godt een Prins, en Heer, en Coningh wilde maken.
En als een kort begrijp van al dees neere saken,
Nam hy het vocht en droogh, het koude en het heet,
En heeft daer van ghemaeckt een lichaem fraey bekleet:
En hoe wel dese vier elck ander niet en lijden;
Ia oock ghedurelijck d'een teghen d'ander strijden;
Nochtans alss' alle vier dus kunstigh zijn ghepaert,
En vind' men niet soo schoon, noch eensaem kruyden',
op der aerdt.
Andromachus heeft dus van veel verscheyden
Het een ghebrocht uyt Noord' uyt Westen, Oost ofst Zuyden,

't Een

't Een vocht, en't ander droogh, dit warme, en dat kout,
Een mengheling' ghemaeckt, een meester-stuck ghebout.
Der Apotheken Prins en Coningh de Triakel,
Der gantscher medicijn groot wonder en mirakel.
Want al schijnt dat den een den anderen verniet,
Als sy zijn dus ghepaert, gheen tweedracht men en siet;
Maer sulck een eenigheydt, dat d'een niet kan ghederven.
Den ander sonder haer volmaecktheydt te bederven.
Al ist dat een kleyn kint het vier in hem besluyt;
Nochtans en gheeft het vier sijn krachten noch niet uyt;
Maer als 't nu is een man, de koude moet verdwijnen
Men siet het vier in hem dan merckelijck uytschijnen,
Triakel insghelijcks, jonck sijnde, is sy kout;
Maer warme ende heet, met dat sy wat wordt out.
Als ghy die dan ghebruyckt wilt op haer jaren mercken,
Want sy verscheyden sijn in krachten ende werken.
De Ionge stopt den loop, de Oude open set:
De Ionghe oorsaeckt slaep, de Oude die belet.
Vreest ghy de Popelsy, Triakel oudt van jaren
Ghenomen op sijn tijdt, sal u daer van bewaren.
Soo ver als u de sucht ter aerde nedervelt,
Van seskens zijt gheplaeght, van stuypen zijt ghequelt,
De jong' is dienstelijck, ten zy de selve sproten
Uyt dampen grof en taey die't lichaem overgoten:

Maecks

Maeckt u de selve damp heesch, en van stem onklaer,
De oud' alsdan gebruyckt; maer is de selve klaer
En dunne wacht u wel de oude te ghebruycken,
De nieuwe moet den wegh aen dunne dampen luycken.
Tot de amborsligheydt, neemt oude, komt s' uyt koud'
Maer komt de selv' uyt hitt', wacht u wel van de oud'.
Tot geel en watersucht is d'oude meer bequame,
Tot Phleuris waer het best dat gy de jonge name,
En tot 't toot Melesoen: die door die kan de pijn,
En smerte der Graveels seer veel vermindert sijn,
Maer voor de Lasery, voor Malels, Pocxkens, Peste,
Is middel jarighe *Triakel d' alderbeste.*
Is 't dat u de Quartaen verdrietelijcke quelt,
Door lanckheydt van den tijdt het lichaem heel ontstelt:
Soo ghy verdouwingh siet, wilt d' oudtste vry orboren,
Sy sal dit taey ghebras in korten tijdt verstoren.
Hebt ghy door ongheluck, oft wel door quaedt bedrijf,
Een doodelijck fenijn ghenomen in het lijf,
Neemt stracks van stonden aen Triakeljongh van daghen, (jaghen,
Sy sal het hert bevrijen, en 't ghift van 't selve
De wegen stoppen toe, dat gifts subtyligheydt,
Het herte niet doordringt, en dat ter neder leydt,
Want s' is het tegen gift, den vyant der fenijnen,
Der Apotheken vrou, Princers der Medicijnen,
Maer soo ghy sieckten hebt die lange blyven by,
d' Oud' alsdan ghebruyckt, sy sal u maecken vry,

De

De jongh al wat verdooft, bot, en verplompt
de sinnen.
De oude die verquickt, soo saen als sy beginnen
t' Ontgaen door ouderdom: jae om dat sy ver-
teert.
Het overtolligh vocht, den ouderdom langh'
weert:
Verquickt den ouden Man, verwarmt hem sij-
ne litten,
Soo dat de koude doodt hem niet en kan besit-
ten
Soo ras als sy wel wil. Wat wil ick segghen
meer?
Triakel draeght den roem van heel *Galenus* leer.
Maer Moeders wacht u wel u Kinders die te
gheven;
Want soo ghy 't selve doet, verkort uw' Kinders
leven.
De oude is te heet, waer door hunn' hitt' ver-
teert:
De jong' te seer verkoelt, versmacht, ja d' hitte
weert.
Let oock wel op 't ghewicht, want zijn de
krancke deelen.
Gheleghen verr', en wijdt veel milder moet uyt-
deelen,
Dan of sy laghen by, De jonghe dit in heeft,
Dat sy den mensch beschaedt, als men die veel
ingheeft.
Als ghy dan die ghebruyckt, wilt op den om-
standt letten,
Sy sal u dienstigh zijn, onthout maer dese wet-
ten,

Hoe

Hoe veel Honigh in't maecken des Triakels men moet ghebruycken.

DOor dien datter sommighe Doctoors en Apothekers / namentlijck te Gent / zijn / de welcke Galenum, Dispensatorium Romanum, en weynige andere volgende / de poeperen ende alle de Ingredienten des Triakels / naer den ghemeynen reghel niet en tripliceren met den Honigh maer tot de geheele descriptie tien pondt Honigh nemende / het welcke maer een weynighsken meer dan gheduplicceert en is: waer tegen niet en soude te seggen vallen. Ten eersten / waer het saecke dat wy hier Mel acticum ofte Romanum hadden: Ten tweeden / waer het sake dat sy Galenum oock volghden / in de quantiteyt des Wijns / de welcke de Triakel aldermeest doet fermenteren / ende op-rijsen het welcke niet doende blijft de Triakel / om de drooghte wille / sonder fermentatie / de welcke nochtans hoogelijck van noode is. Ten derden / waer het saecke dat het gebruyck van Nederlandt sulcks waer: Hier door komt dat de Triakel op andere plaetsen versonden wesende / de Doctoors grootelijcks in 't gewichte bedrogen worden / meynende getripliceerde Triakel voor handen te hebben. Mijne disputе / de welcke ick daer teghen in't Latijn ghemaeckt hebbe / hebbe daerom hier willen by voeghen: Voege oock daer by de gemeynte krachten van alle de Ingredienten des Triakels in 't Latijn / om de selve gedispenseert zijnde / te mogen leggen: Want het is tegen reden van de Doctoors te begeeren de kennisse van alle de Drooghen / die sy somwijlen naeuwelijckx eens te vier jaren sien midts datter verscheyden sijn / die maer al-

leen in de Triakel ghebruyckt en worden / ende dus comt de kennisse ende memorie te vergaen.

Quæ quantitas mellis in Theriaca sumenda sit Dissertatio.

DIversorum Doctorum varia, & diversa est mellis dosis, aliqui enim paulò plus duplicant, alii duplicant, cum medio, aliqui, ut Weckerus testatur, quadruplicant. Primæ classis est Galenus, qui in libro suo de theriaca ad Pisonem, decem libras mellis sumendas esse ait, illum sequitur Maranta (qui tamen dicit vel quantum sufficit) & interdum pauci alii, uti & dispensatorium Romanum, aliquando etiam Rondeletius, qui tamen alias secundæ est classis, & ait uncias centum & quinquaginta esse sumendas, reprehendendo illos, qui male drachmas 150. pro unciis ponunt, quorum unus est Jacobus Silvius, alter Nicolaus Houel Pharmacopæus Parisiensis, qui librum de Theriaca edidit, quam nunquam composuisse puto, error enim est inexcusabilis. Tertiæ classis est Dispensatorium Londinense, Francofurtense, Augustanum, Viennensium Medicorum compendium, Valerius Cordus, Bauderon, Renodeus, Quercetanus, Aetius, Weckerus, Coudenbergius, Fernelius & alii. Cur tanta dosis circa mel sit differentia, mel ipsum in causa esse existimo, mel enim Romanum (ut oculati testes saltem mihi asseruerunt) semel despumatum nunquam concrescit, sed instar syrupi liquidum & fluidum manet: in hisce verò septentrionalibus partibus, in Anglia, Gallia econtra, nam aliquandiu despumatum concrescit, & in grumos abit qua necessitate compulsi, puto illos mellis

mellis dosim mutasse, & ad communem regulam omnium electuariorum, & opiatorum dosim reduxisse, quorum pulvis melle, vel saccharo semper triplicatur, ut id conveniente liquida forma permaneant; si enim in minore quantitate mel addatur, nimis sicca evadunt, qua ratione virtus illorum facilè evaporat, & evanescit: & quod in Theriaca maximum est, fermentatio impeditur; si aliam rationem habuerint, ignoro. Tot præclaros viros, tot medicorum collegia, vel respublicas Galenum vel non legisse, vel absque prægnante causa, & necessitate mel triplicasse: nisi temerarius quis dixerit. Si mordicus quis Galeni sententiam in mellis quantitate sequi velit, & illum in componendo sequatur, qui omnia gummata vino dissolvenda dicit. *Pharmacopæi Gandenses econtra, omnia gummata cum cæteris aridis contundunt, sicque* dosim pulverum augent, & consequenter plus mellis addendum: nisi in dissolvendo opio sint liberaliores, & quod in melle subtraxerunt, vino compensent. Nicolaus enim Hoüel cum Jacobo Silvio, qui male 150. drachmas pro unciis ponit seu mellis libras decem, secundum Andromachum (ut ipse ait, sed falsè) imponi vult, libris quatuor vini ad minimum, ut Galeni mens est (ut idem ait) cum Thoma Erasto, & Iacobo Silvio utendum dicit Magnus apud Galenum duobus sextariis, Junior Andromachus unciis quadraginta. Si ergo vim quantitas paucorum sententia ita augeri potest, cur non tot præclarorum virorum, & collegiorum sententia quantitas mellis? multa Galenus approbat, & extollit, quæ moderni improbant, vel certè non utuntur. Quis modernorum hieram picram, ut Galenus exhibet? quis aceto schilliti-

eo, ab eodem supra theriacam penè elato, tam crebro utitur? quis theriacam 12. annis fermentari permittit, ut Galenus? qui theriaca septem annorum pro recente utebatur, econtra verò Gandavi, theriaca enim unius anni vix pro nova, & recente habetur, jubentque aliquot granis opii renovari. Quod quidam ajunt Ducem Parmensem penè à medicis inductum, omnes Pharmacopæos Belgij cogere voluisse, ut decem libras mellis tantum sumerent. Dico istud non constare, nec monstrari posse, ipsumque Ducem melius rem bellicam, quam medicam intellexisse, eiusque medicos non tantæ auctoritatis fuisse, ut omnes supradictos erroris convincerent. Ubi enim illorum libri? sed cum vita perijt nomen illorum, Moderni Imperatoris, & Universitatis Viennensis medici, libello impresso statuerunt triplum mellis addendum: utri credendum?

Andromachus primus Theriaces concinnator, & Inventor, carmine elegiaco apud Galenum, libro primo de Antidotis, nullam mellis dosim præscribit, sed liberam relinquit, id est more, & regula aliorum omnium triplicandum mel censet. Quod in Theriaca sua ad Pisonem libras decem scripserit, unica litterari, mendum forsan irrepsit, ut in græcis characteribus, & prosa facilè fit, quia idem dicit, nos compositione Andromachi (qui in Methridatio suo apud Silvium, dicit mellis q. s. id est libram unam in pulveris uncijs tribus, vel si delicatius in uncijs duabus, eadem ratio est quantitatis mellis, seu sacchari, & pulverum in cæteris antidotis) seu omnium præstantissima utimur, sicque teste Silvio, non modo Andromachus triplicabat mel, sed & quadruplicabat, imo & sextuplicabat,

bat, nisi errore Typographi factum sit inprimendo ℥ iij. pro ℥ iiij. & ℥ ij. pro ℥ iij. Sin minus dico eum potius triplicasse, quam duplicasse, quia si omnia ingredientia duplicaveris, invenies libras novem, unicias sex cum dimidia, & non libras decem: si vero uncias quinque addideris, omnia ingredientia arida triplicata invenies, quia gummata, succi, terra lemnia, calchitis vino diluta per se substituunt, idcirco non triplicantur, ut & aloës in electuariis. His ita sic positis, species vel melle, vel melle & vino triplicantur, quid duorum mellius? Jndicandum relinquo: potior pars sequenda videtur. Cum Italicum ad manus erit, Romano utere dispensatorio, cum vero Belgicum, Belgico, id est Cordo, qui triplicat. Nam si Damocrati, ut ex versibus eius apparet, contigerit, quod ejus theriaca fuerit exsiccata, qui melle Attico utebatur, quomodo fieri potest ut nostra non exsiccetur? sic enim canit.

Trades bibendam antidotum, nec protinus;
nec moræ quam siccaverit prolexitas.
Id si contingat, isto corriges modo.
Infunde mellis quod sat, quodque deferbuit.

Ideo dicit Thomas Erastus, non est quod de mellis quantitate adeo simus solliciti: erit igitur ea accipiendi mellis quantitas, quæ ad decentem theriacæ consistentiam sufficere videbitur. Hæc ille pergit Damocrates.

Nam ipsum postquam commiscueris diu utile habebis, quod corruperat dies pejore at multum sorte quam quod mistum semel. Ut ergo istud periculum evadamus, triplicandum, nè additione mellis peior fiat theriaca.

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf urn:nbn:de:hbz:061:2-134214-p0329-9 DFG

Præcipuæ virtutes omnium rerum Theriacam ingredientium.

Trochiſci ſcillitici alexitericam vim trochiſcorum de vipera augent.

Trochiſci de vipera baſis Theriaces, viperarum morſibus, & febribus peſtilentialibus conveniunt, & oculorum viſum acuunt.

Piper longum calidum in quarto, omnia piperis genera adverſus venena valent.

Opium unum ex præcipuis medicamentis theriaces, frigidum ordine quarto, validum ſomniferum eſt & narcoticum.

Trochiſci Hedychroi baſis virtutem augent.

Roſa refrigerat gradu primo, aſtringit, corroboratque vires tam vitales, quam animales.

Radices Jreos calidæ, & ſiccæ gradu ſecundo, adverſus venena valent.

Succus glycirrhiſæ calidus ordine primo in arteriæ ſcabritie efficax eſt: æſtuanti ſtomacho, thoraci, & lecinori prodeſt.

Semen napi, ſeubuniadis calidum & ſiccum ordine tertio venenorum vires hebetat.

Scordium calidum, & ſiccum gradu ſecundo, adverſus venenatos ſerpentium ictus valet.

Opobalſamum calidum gradu ſecundo, adverſus venena valet.

Cinamomum calidum ordine tertio, ſiccum ſecundo, ſtomachi imbecillitatem roborat, faciei colorem commendat, contra beſtias quæ virus ejaculantur, venenaque convenit.

Agaricus calidus ordine primo, ſiccus ſecundo, hic non ut purgans; ſed ut alexiterium ponitur.

Myrrha calida in ſecundo, cohibet, ſoporem gignit,

gignit, glutinat, siccat, adstringit &c. & est correctivum opii.

Costus radix, calidus in tertio gradu, siccus in secundo, viperarum morsibus medetur.

Crocus calidus ordine secundo, coquendi, emolliendi, & substringendi vim habet &c. estque correctivum opii.

Cassia lignea calida ordine secundo, alii tertio easdem cum cinamomo vires habet.

Nardus Indica calida, & sicca ordine secundo, confert omnibus ægritudinibus à frigido provenientibus.

Schœnanthum est tenuium partium, & calidum ordine primo, urinas movet, præservativis jungitur.

Olibanum calidum in secundo gradu, ad stringendum pollet.

Piper album, & nigrum calidum in quarto adversus venena valent.

Dictamnus creticus calidus gradu tertio, contra serpentium morsus præsidio est.

Marrubium calidum in secundo, siccum in tertio datur his qui venena hauserunt.

Rhabarbarum calidum & siccum ordine secundo contra veneratorum morsus datur.

Stœchas calida ordine secundo, antidotis miscetur, totum corpus corroborat.

Petroselinum macedonicum calidum, siccum usque ad tertium penè gradum, urinas movet, & veneno resistit.

Calamintha calida & sicca in tertio, à serpente demorsis opitulatur & venenis resistit.

Terebinthina calida ordine secundo, calefacit, mollit, discutit, expurgat, tussi, & tabi convenit.

Zingiber calidum & siccum ordine tertio,

antidotis additur, stomacho utile.

Pentaphyllum calidum in primo, siccum in tertio, contra omne venenum potens.

Polium creticum calidum in secundo, siccum in tertio, auxiliatur serpentium ictibus, morbo regio, & hydropicis.

Storax calida ordine tertio, calefacit, emollit, & concoquit distillationibus medetur.

Chamæpitis sicca ordine secundo, calida tertio, urinæ difficultatibus medetur, schiaticæ, & podagræ.

Meu calidum in tertio, siccum in secundo urinæ facultatibus medetur.

Acorus sive galanga major succedaneum amomi vis ejus ex calefactoria, serpentum ictibus medetur.

Nardus celtica calida gradu primo.

Sigillum lemnium venena arcet.

Radices phu, sive Valerianæ calidæ primo, siccæ secundo urinas movent, & pesti adversantur.

Chamædrys calida, & sicca in tertio gradu, serpentum ictibus medetur, & hydropicis.

Spica celtica, & Macis succedanea Malobatri, calida in tertio, ventriculum roborant, concoctionem juvant.

Calcythis tosta calida, & sicca ordine quarto, venenis adversatur.

Radix Gentiana est calefactoria, & adstringens, contra morsus serpentum & pestem efficax.

Semen Anisi calidum, & siccum in tertio, animalium venenis adversatur, hydropicis sitim extinguit.

Succus hypocistidis refrigerat ordine tertio, adstringit & repellit.

Cubebes succedaneum Carpobalsami, calidæ, initio tertii, siccæ in fine ejus, cerebrum roborant.

Gum.

Gummi arabicum vis ei ad spissandum & refrigerandum efficax.

Semen fœniculi calidum ordine tertio, siccum primo, vino sumptum serpentum ictibus, canisque rabidi morsibus medetur.

Cardamomum minus calidum in secundo, antidotis miscetur, urinam concitat.

Semen seseleos calidum & siccum in secundo gradu, morbo caduco medetur.

Succus acaciæ refrigerat ordine primo adstringit & repellit.

Semen Thlaspi calidum & siccum usque ad quartum fermè gradum, Jschiaticis prodest, & à rabido cane morsis.

Flores Hyperici calidi, & sicci ordine fermè tertio, urinas ciunt, Jschiaticis medentur, & quartanæ.

Semen Ammeos calidum, & siccum in tertio, urinam cit, serpentum morsibus medetur.

Calamus aromaticus calidus in tertio, urinam cit, & renum vitijs medetur.

Sagapenum calidum cephalalgiæ, hemicraniæ, epilepsiæ, paralysi succurrit.

Castoreum colefactoriam vim habet, serpentum ictibus medetur, & veneno adversatur, estque correctivum opij.

Aristolochia tenuis calida, & sicca ordine tertio valet adversus serpentes, & mortifera.

Semen Dauci cretici calidum in secundo urinam cit, calculos repellit.

Bitumen Iudaicum discurit, glutinat, emollit.

Opopanax calidum, prodest Jschiaticis, gonagræ & podagræ.

Flores Centaurij minoris calidi in tertio lecoris obstructiones aperiunt, & diuturnas febres curant.

Galbanum calidum in secundo gradu, excalefacit, urit, discutit, extrahit, topicis adversatur.

Mithridatium ex Damocratis græco Carmine in Latinam linguam translatum.

℞ Myrrhæ troglodytidis, Croci, Agarici, Zingiberis, Cinamomi, Spicænardi, Olibani, Seminis thlaspios ana ʒ x. Seminis seleleos, Opobalsami, aut succedanei ejus Olei nucis moschatæ, Schœnanthi, Stœchadis, Terebinthinæ, Galbani, Costi odorati, Piperis longi, Castorei pontici, Succi hypocistidis, Styracis bonæ, Opopanacis, Folii malabathri, aut succedanei ejus macis & spicæ celticæ ana ℥ j. Cassiæ lignea, Folii, Piperis albi, Scordii, Seminis dauci cretici, Cubebarum, Cypheos trochis: Bdellii ana ʒ vii. Nardi celticæ, Gummi, Petroselini macedonici, Opii, Cardamomi, Seminis fœniculi, Gentianæ, Rosarum, dictamni cretici ana ʒ v. Boni ponderis, Anisi, Ari potius asari, Calami aromatici, Radicum phu id est Valerianæ, Sagapeni ana ʒ iii. mel athamantici, Succi acaciæ, Ventris scinci, Florum hyperici ana ʒ ii. s. Mellis optimi despumati ℔ ix. ℥ viii. ʒ ii. vin. q. s.

De makinghe van de compositie is 't eenemael ghelijck de voorgaende; maer door dien datter nae de quantiteyt meer Gommen inkomen / maken de Gommen het poeyer meer vochtigh / ende verbolghens quader ende moeyelijcker om te stampen ende zijften / om die

wat

wat te voorkomen/ stampt de Myrrhe grof/ als oock Olibanum, ende laetse op een warme plaetse tusschen twee papieren droogen/ ende stampt die dan met de reste. De Scincus marinus moet ghy het hooft steert/ ende pooten afsnijden/ ende in kleyne stuckkens gesneden zijnde/ met de reste stampen: ende poeper met alle andere Ingredienten, ghelijck in de Triakel ghesept is/ met den gheschuymden honigh menghelen/ ende als de Triakel laten fermenteren, ende omroeren.

Confectio de Hyacintho D. Iouberti.

℞ Lapidum hyacinthorum, Coralli rubri, Boli armeni, Terræ sigillatæ ana ziiii. s. Granorum tinctorum, Vulgo Chermes, Radicum diptamni albi, Tormentillæ, Seminis citri mundati, Croci optimi, Mirrhæ, Rosarum rubrarum, Santalorum omnium, Ossis è corde cervi, Cornu cervi usti, Seminum acetosæ, Portulacæ Rasuræ, Eboris ana ℈ iiii. Lapidum saphyrorum, Smaragdi, Topazii, Margaritarum, Serici crudi, Foliorum auri, & argenti ana ℈ ii. Caphuræ moschi orientalis, Ambaris ana ℊ v. fiat omnium pulvis subtilissimus & cum syrupo limonum fiat electuarium molle.

De Santels sult ghy eerst kleyn stampen/ en dan daer by doen de wortelen/ de welcke oock ghebroken zijnde/ doet daer by alle de reste/ ende zift het door eenen fijnen cordialen teems (maer de raeuwe zijnde moet eerst wat ghebrandt zijn/ uytghenomen alle de edele gesteenten de welcke op den Porphyr moeten ghepreparceert/ ende heel fijn ghewreven worden/ ende droogh zijnde/ stillekens in een mortier ghewreven/ moeten

ten by het boven-schreven poeyer gemengelt worden/ insghelijcks het roodt Corael/ ende geprepareerde Herts-hoorn / den Bolus armenus, Terra sigillata, ende het Saffraen ghedrooght zijnde / moeten al bysonder ghepoeyert worden/ ende by het bovenschreven gemengelt. Camphora, Muscus, en Ambergrijs moeten met wat van 't poeyer ghewreven worden: 't selve poeyer sult ghy dan met Syroop van Limoenen incorporeren / ende een dun electuarium daer van maken. Al wel doormengelt wesende/ roert daer onder de bladeren Goudt ende Silver / ende wel toe-stoppende / bewaert het tot ghebruyck

VVaerschouvvinghe vveerdigh ghevveten van den Apotheker aengaende de Succedanea, Antiballomena, ofte quid pro quo,

OP dat den Apotheker sonder achterdencken, ende quetsinghe van sijne Conscientie de *Succedanea* soude moghen ghebruycken, hebbe de naervolghende getrocken uyt het Tractaet *de Medicamentis purgantibus* beschreven van *Ludovicus Gardinius D. Medicus* en *Professor Regius* in de vermaerde *Vniversiteyt van Duway*. Die in het 72. Capittel van 't selve Tractaet seght, datter veel purgerende ende andere medicamenten zijn beschreven in verscheyde *Antidotaria*, die te vergheefs, ende te overvloedigh zijn, ende in de Apotheken bewaert worden, voor de welcke men ander mach ghebruycken, die meer in 't ghebruyck zijn, ende met de selve krachten begaeft; want den Apotheker van alle dese voorsien zijnde, komen by hem te verouderen, ende te bederven, welcke soo hy die niet wech en worpt,

worpt ghelijck dit behoorde te geschieden, ende die gheeft aen de krancke, zijn hun schadelijck: worpt hy die wech doet schade aen sy selven, ende dus is't oock vervolghens schadelijck aen de Republijcke. Laet ons dan sien, seyde hy, welcke compositien wy konnen derven, ende die te vergheefs, ende niet sonder hinder, en schaede in de Apothekeryen bewaert worden.

Eerst dan voor al zijn de *Pillulæ de Eupatorio* onnoodigh, want dat sy purgheren, purgheren de *Pillulæ Ruffi* ghemenghelt met *Trochisci de Rhabarbara*; Voorts van al de naervolghende, seght hy, dat die purgheren, purgeren die ick om min woorden te maecken, sal seggen voor dit neemt dat.

Voor *Pill: de fumaria* neemt *pillulæ sine quibus.*

Voor *Pill: Indæ Halii*, en *pill: de Lapide Lazuli* neemt *Confectio Hamech* en *Pantagogon. Pantagogon* zijn de ghepoeyerde species van *Panchymagogum* met dry dobbel Honich ghemenghelt, ofte neemt *Panchymagum* selve.

Voor *Pill: de Assaieret*, neemt *pill: Hieræ Simplicis.*

Voor *Pill: Alephanginæ*, neemt *pil: Ruffi* ghemenghelt met *pill: Hieræ Simplicis.*

Voor Pillen *de Nitro*, neemt *Confectio Hamech* met *Pantagogon.*

Voor Pillen *de Hydrargyro*, neemt pillen *Aggregativæ*, in welcke gheen perijckel en is.

Voor pillen *Arabicæ*, neemt pillen *Aureæ* in welcke *Colocynthis* in plaetse van *Brionia* is.

Voor Pillen *de Golicynthide*, ende de *Sarcocollæ*, neemt pillen *de Agarico.*

Voor *Pill: Arthriticæ, de Hermodactylis, de Euphorbio, Fœtidæ majores* en *minores*, neemt *pill: de benedictæ.*

Voor

Voor *Pill: de Mezeræo, de Esula*, neemt *pill: Mechoacanæ*, ofte *Extractum Iridis.*

Voor *Pill: Lucis majores*, neemt *pill: Aggregativæ.*

Voor *Pill: Lucis minores*, neemt *pill: de Agarico.*

Voor *Pill: de Aloë & Mastiche*, neemt *pillulæ Aureæ.*

Voor *Pill: de Rhabarbaro*, neemt *Trochiscos de Rhabaro.*

Voor *Pill: Stomachicæ Alkindi*, neemt *Pill: de Tribus Fernelii.*

Voor *Pill: Stomachicæ Mesues*, neemt *Pill: Mastichinæ.*

Voor *Pill: Imperiales Magistrales*, neemt *pill: Imperiales Fernelii.*

Voor *Pill: de Oppoanace*, neemt *pill: de Benedicta* ghemenghelt met pillen *de Agarico.*

Voor *Pill: Octomeræ*, neemt *pill: Cochiæ.*

Voor *Pill: de quinque Myrabolanis*, neemt *pill: Aggregativæ.*

Voor *Diacassia*, neemt *pulpa Cassiæ* ghemenghelt met Syroop van Violetten.

Voor *Elect: de Psylio*, neemt *Catholicum* ghemenghelt met *Diaprunum Compositum.*

Voor *Tryphera Solutiva: Elect: Indum majus & minus: confectio Hamech minor: Elect: Elechof: diaturbith*, neemt *Diaphenicum.*

Voor *Diabalzemer: Elect: Sennatum*, neemt *Ext: Catholicum* ghemenghelt met *Confectio Hamech.*

Voor *Hydragogum eximium*, neemt *Pill: Mechoacanæ ofte ext: Iridis.*

Voor *Elect: de citro solut*: neemt twee deelen *Diaphenici*, met een deel *Catholici.*

Voor *Cassia ext: sine foliis senæ*, neemt *Diaprunum simplex.*

Voor *Cassia ext: cum foliis senæ*, neemt *Elect: Lenitivum.*

Voor

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf urn:nbn:de:hbz:061:2-134214-p0338-6 DFG

Voor *Elect*: *Lenitivum cum Manna*, neemt *Diaprunum simpl*: met wat Manna.

Voor *Elect*: *Diasebesten*, neemt *Diaprunum Compositum*.

Voor *Hieræ Picra comp*: *Nicolai*, neemt Pillen *de Hiera simpl*: ghemenghelt met Pillen *de Agarico*.

Voor *Catharticum Nicolai* neemt *Elect*: *de succo rosarum*.

Voor *Pulvis*, ofte *Tragea laxat*: neemt *Species Imperiales*.

Dus dan seght den voorghemelden Aucteur zijn de voorgaende compositien te vergheefs, ende en worden niet sonder schaede in de Apothekeryen ghemaeckt ende bewaert: ende dat niemandt en meyne (seydt hy) dat ick dit uyt my selve doe, ende als wat nieuws uyt mijn hooft smede; want hebbe dit al uyt veel hervaren, ende *gheapprobeerde Aucteurs*, ende door een langh ghebruyck gheproeft.

Voorts in 't 73. Capittel seght den voorghemelden *Gardinius*, datter sommighe compositien, die hy in sijn boecxken beschreven heeft, soo ghelijck zijn aen malkanderen, dat d' eene voor d' ander dickmaels bequamelijck mach gebruyckt worden; nochtans, seght hy, is hee goet dat sy in de Apotheken ghemaeckt worden tot het ghemeyn ghebruyck, op datter eene verkiesinghe der selve mach wesen, welcke ick late aen de hervaeren Medecijn, het welck de naervolghende klaer sullen bewijsen.

Pulvis stomachius, *pill*: *stomachiæ*, *Spec*: *Hieræ picræ simpl*: *pill*: *ex Hiera simpl*: aenghesien dat sy voor hun *basis*, ofte fondament alleene hebben *Aloe*, en purgheren sy niet de selve materie?

Spec: *Hieræ picræ cum agarico*, *pulvis stomachieus*, en *pill*: *Mastichinæ* zijn elckanderen seer ghelijck,

want

want hebben de selve purgheerende *basis aloes*, en *agaricus*, ende anders niet.

Diaturbith cum Rhab: en *Diacarthamum*, om dat sy de selve *bases* hebben, purgheren het selve; want al is 't dat *Diaturbith* wat *Rhabarbe* in haer heeft, en *Diacarthamum* niet, nochtans heeft *Diacarthamum* in plaetse van de selve meer *Diacrydium*.

Oock sijn elckanderen seer ghelijck Syroop van *Cicereye* met *Rhab*:, *Trochisci de Rhab*:, ende *ext*: *simpl*: *Rhab*:

Voorts en schillen oock niet veel van malkanderen (soo ghy aenmerckt de humeuren die sy purgheren) *Syrupus de Rosis cum sena, & rheo, elect*: *lenitivum*, *Catholicum*, *Diaprunum simplex pulvis senæ præparatæ*, *& syrupus de pomis Regis Sabor*.

Oock zijn malkanderen seer ghelijck *Diaprunum compositum*, *electuarium de succo rosarum*, en *Diacrydonium*, als oock *ext*: *Rhabarbari compositum*.

Seven